

# Vineland-S

Vineland Screener 0-6 jaar



**S.S. Sparrow**  
**A.S. Carter**  
**D.V. Cicchetti**

Nederlandse bewerking door Evert Scholte,  
Gijs van Duijn, Yvette Dijkxhoorn, Ilse Noens  
en Ina van Berckelaer-Onnes

# Vineland Screener 0-6 jaar

## Handleiding

E.M. Scholte, G. van Duijn, Y. Dijkxhoorn,  
I. Noens, I.A. van Berckelaer-Onnes

### **Vineland Screeners**

S.S. Sparrow, A.S. Carter & D.V. Cicchetti

Vormgeving: Annelies Bast, Amsterdam

Tweede druk, 2019

© Copyright 2014 Hogrefe Uitgevers B.V., Amsterdam, The Netherlands. All rights reserved.

Vineland Screeners © S.S. Sparrow, A.S. Carter & D.V. Cicchetti.

Dutch edition published and distributed exclusively by Hogrefe Uitgevers, Amsterdam, The Netherlands, with permission of the authors.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Artikelnummer: 5703902

# Voorwoord

De *Vineland Adaptive Behavior Scales* (VABS) van Sparrow, Balla en Cicchetti (1984) hebben een belangrijke plaats verworven in zowel de klinische praktijk als vele onderzoeksprojecten. De schalen borduren voort op de *Vineland Social Maturity Scale* van Doll (1953, 1965) en geven inzicht in het adaptieve functioneren van personen met en zonder beperking.

Adaptief functioneren is van wezenlijk belang voor de maatschappelijke integratie. Het in kaart brengen van het adaptieve functioneren, krijgt dan ook steeds meer aandacht. Sinds 1992 behelst de definitie van een verstandelijke beperking volgens de *American Association of Intellectual and Developmental Disabilities* (AAIDD; Luckasson et al., 1992), naast een beneden gemiddelde intelligentie tekortkomingen in het adaptieve functioneren. Deze definitie is in de meest recente versies van de AAIDD (2010) en de DSM 5 (American Psychiatric Association, 2013) gehandhaafd.

Er zijn verschillende versies van de *Vineland Adaptive Behavior Scales* in omloop: de *Interview Edition – Expanded Form*; de *Interview Edition – Survey Form*; en de *Classroom Edition*. Deze versies van de *Vineland* zijn met name bedoeld voor klinisch gebruik en zijn behoorlijk tijdrovend. Daardoor groeide de behoefte aan een screeningsversie. In de Verenigde Staten zijn van de VABS vier screeners afgeleid, die echter nooit officieel zijn gepubliceerd. Deze screeners hebben een beperkt leeftijdsbereik en worden via een interview afgenomen. Aangezien er vooral vanuit onderzoek behoefte was aan een verkort, snel af te nemen screeningsinstrument, heeft de onderzoeksgroep Ontwikkelingsstoornissen van de afdeling Orthopedagogiek van de Universiteit Leiden in overleg met de VABS-ontwikkelaars in de Verenigde Staten Sparrow, Carter en Cicchetti, een screenerversie bewerkt tot vragenlijst: de *Vineland Screener 0-6 jaar*.

Deze Nederlandstalige vragenlijst is in de Nederlandse populatie gestandaardiseerd en onderzocht. Wij danken de vele ouders, peuterspeelzalen, kinderdagverblijven en scholen die aan de standaardisering van dit instrument hebben meegewerkt

De *Vineland Screener 0-6 jaar* kan door ouders en/of opvoeders worden ingevuld. Er hoeft dus geen interview te worden afgenomen. Er is gekozen voor een versie voor kinderen van nul tot zes jaar. De *Vineland Screener 0-6 jaar* is echter ook bruikbaar voor kinderen en volwassenen met een hogere kalenderleeftijd maar vergelijkbare ontwikkelingsleeftijd.

Leiden, maart 2008, 2014  
Ina van Berckelaer-Onnes

# Inhoudsopgave

<b>1</b>	<b>De Vineland Screener</b>	<b>7</b>
1.1	Adaptief gedrag	7
1.2	Meetpretentie	8
1.3	Doel en doelgroep	9
<b>2</b>	<b>Afname, scoring en interpretatie van de Vineland Screener 0-6 jaar</b>	<b>11</b>
2.1	Afnameprocedure	11
2.2	Het controleren van de antwoorden	12
2.3	Het berekenen van de ruwe scores	14
2.4	Omzetting van de ruwe score naar de adaptieve leeftijd	14
	Gebruik standaardmeetfouten	15
	Vergelijking van domeinscores	15
2.5	Omzetting van de ruwe scores naar percentielscores	15
2.6	Grafische weergave	16
2.7	Interpretatie	17
<b>3</b>	<b>Psychometrische eigenschappen</b>	<b>21</b>
3.1	Het onderzoek bij de algemene jeugdbevolking van 0 – 6 jarigen	21
	Betrouwbaarheid	22
	Validiteit	24
	Representativiteit en stabiliteit normen	29
3.2	Het onderzoek bij kinderen die een kinderdagcentrum bezoeken	30
	Betrouwbaarheid	31
	Validiteit	32
	<b>Literatuur</b>	<b>35</b>
	<b>Over de auteurs</b>	<b>37</b>
	<b>Bijlage 1 Normtabellen adaptieve leeftijden</b>	<b>39</b>
	Tabel 1: Domeinen	40
	Tabel 2: Adaptief Gedrag Totaal	41
	Tabel 3: Gemiddelden, SD's, SEM's en betrouwbaarheidsintervallen	42
	Tabel 4: Betrouwbaarheidsintervallen van de verschillen tussen domeinen	42
	<b>Bijlage 2 Normtabellen percentielscores per leeftijdscohort</b>	<b>43</b>

# 1 De Vineland Screener

Deze handleiding omvat twee onderdelen: een theoretisch-empirische verantwoording en een praktische handleiding. In hoofdstuk 1 komen de definitie van adaptief gedrag, de ontwikkeling, de doelstelling en de structuur van de Vineland Screener 0-6 jaar aan bod. In hoofdstuk 2 volgt de praktische handleiding, waarin de afname, scoring en interpretatie van de Vineland Screener nader worden toegelicht. In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op het onderzoek naar de Vineland Screener bij de algemene jeugdbevolking en bij kinderen met een (zeer) ernstige verstandelijke beperking.

De Vineland Screener 0-6 jaar is afgeleid van de Amerikaanse *Vineland Adaptive Behavior Scales* (Sparrow, Balla & Cicchetti, 1984), een revisie van de *Vineland Social Maturity Scale* (Doll, 1953, 1965). Er bestaan verschillende versies van de Vineland: de *Interview Edition – Expanded Form*; de *Interview Edition – Survey Form*; en de *Classroom Edition*. Elke versie brengt adaptief gedrag op de volgende vier gebieden in kaart: communicatieve vaardigheden, sociale vaardigheden, dagelijkse vaardigheden en motorische vaardigheden. De versies verschillen van elkaar in het aantal items, de afnamewijze en de afnameduur.

Nederlandse vertalingen van de *Vineland Adaptive Behavior Scales* zijn sinds 1995 beschikbaar. Zowel de *Survey* als de *Expanded Form* van de Vineland wordt via een semi-gestructureerd interview afgenomen; de afname is voorbehouden aan hierin getrainde gedragswetenschappers. De *Survey Form* is in Nederland genormeerd voor kinderen en jeugdigen met een verstandelijke beperking en als Vineland-z gepubliceerd (De Bildt & Kraijer, 2003).

Bovengenoemde uitgebreide versies van de Vineland zijn vooral ontwikkeld voor klinische toepassingen. Hiernaast bestond de behoefte aan een screeningsinstrument om het adaptieve functioneren vast te stellen voor indicatiestelling, onderzoek en het in kaart brengen van grote groepen personen. Daartoe werden van de *Vineland Adaptive Behavior Scales* vier screeners afgeleid (Sparrow, Carter, & Cicchetti, 1993), welke een beperkt leeftijdsbereik hebben en via een interview worden afgenomen.

Omdat de interviewmethode tamelijk tijdrovend is, heeft de onderzoeksgroep Ontwikkelingsstoornissen van de Universiteit Leiden zich ten doel gesteld een vragenlijstversie van de screener te maken en deze te standaardiseren op de Nederlandse jeugdbevolking. Daarbij is gekozen voor een versie voor kinderen van nul tot zes jaar, die ook gebruikt kan worden voor kinderen en volwassenen met een hogere kalenderleeftijd, maar een vergelijkbare ontwikkelingsleeftijd.

## 1.1 Adaptief gedrag

Adaptief gedrag verwijst naar de mate waarin een individu in staat is de dagelijkse activiteiten uit te voeren die nodig zijn om persoonlijk en sociaal adequaat te kunnen functioneren (Sparrow et al., 1984). Uit onderzoek blijkt dat daartoe vier basisvormen van adaptief gedrag kunnen worden onderscheiden (Cicchetti & Sparrow, 1990; Meyers, Nihira, & Zetlin, 1981; Sparrow et al., 1984, 1994). Deze bestrijken de volgende gebieden:

- communicatieve vaardigheden
- sociale vaardigheden
- dagelijkse vaardigheden
- motorische vaardigheden

Volgens Sparrow et al. (1984) zijn drie principes inherent aan de definitie van adaptief gedrag. Ten eerste is adaptief gedrag leeftijdgerelateerd. Normaal gesproken neemt adaptief gedrag toe en wordt het steeds complexer naarmate een individu ouder wordt. Bij kinderen zijn bijvoorbeeld dagelijkse vaardigheden zoals aan- en uitkleden en omgaan met speelkameraadjes belangrijk; bij volwassenen gaat het bijvoorbeeld om werkvaardigheden en het omgaan met geld.

Ten tweede wordt adaptief gedrag bepaald door de verwachtingen of eisen van andere mensen. Het adaptieve niveau van een persoon wordt beoordeeld door de mensen die met die persoon leven, werken en omgaan.

Ten derde wordt adaptief gedrag gedefinieerd door alledaags gedrag, niet door mogelijkheden. Hoewel zijn of haar mogelijkheden bepalend zijn voor het uitvoeren van dagelijkse activiteiten, schiet het adaptieve gedrag van een individu tekort, als hij/zij er niet in slaagt de vaardigheid te laten zien als dat nodig is.

Het in kaart brengen van het adaptieve functioneren, krijgt steeds meer aandacht. Sinds 1992 (AAIDD; Luckasson et al., 1992) behelst de definitie van een verstandelijke beperking niet alleen een beneden gemiddelde intelligentie (IQ omstreeks 70 of lager en aanwezig voor het 18<sup>de</sup> levensjaar), maar tevens tekortkomingen in het adaptieve functioneren. Deze definitie is in de meest recente versies van de AAIDD (2010) en de DSM 5 (American Psychiatric Association, 2013) gehandhaafd.

Het centraal stellen van adaptief gedrag is het gevolg van het groeiende bewustzijn dat het functioneringsniveau van een individu niet alleen afhankelijk is van zijn/haar intelligentie, maar eveneens van de wijze waarop het individu in staat is om te gaan met de eisen die de omgeving stelt (Loveland & Tunali-Kotoski, 1998). Een belangrijk voordeel van het vaststellen van het adaptieve functioneren bij mensen met (zeer ernstige) beperkingen is dat medewerking van de cliënt niet noodzakelijk is; de informatie wordt vergaard via een primaire verzorger. Daarmee wordt ook het probleem van de momentopname van een testsituatie ondervangen; het vaststellen van adaptief gedrag gebeurt over een langer tijdsbestek (Kraijer, 2000).

Naast het algemene niveau van adaptief functioneren van een persoon, uitgedrukt in een totaalscore, is het profiel van de sterke en zwakke kanten van belang. Deze profilering is – meer dan het totale niveau – gerelateerd aan specifieke diagnostische groepen en biedt aanknopingspunten voor zowel diagnostiek als behandeling. Bij mensen met een autismespectrumstoornis is er bijvoorbeeld niet alleen sprake van een algeheel lager niveau van adaptief functioneren, maar ook van een disharmonisch profiel, waarbij de dagelijkse en motorische vaardigheden het minst en de sociale vaardigheden (met name interpersoonlijke relaties) het meest zijn aangetast; de communicatieve vaardigheden liggen daar gewoonlijk tussenin (Carter et al., 1998).

Voor een meer uitgebreide Nederlandstalige bespreking van het begrip adaptief gedrag (soms ook sociale redzaamheid genoemd) verwijzen we naar Kraijer en Plas (2002).

## 2.2 Meetpretentie

De huidige Vineland Screener 0-6 jaar is gebaseerd op de Amerikaanse versies van de *Vineland Screener* (Sparrow et al., 1993). Er bestaan meerdere versies van de Amerikaanse *Vineland Screener* (Sparrow, Cicchetti & Balla, 2005). Deze bestrijken de volgende leeftijdgebieden: nul tot drie jaar; drie tot zes jaar; zes tot twaalf jaar; en twaalf tot achttien jaar. Elke Amerikaanse screener bestaat uit 60 items.

Voor de ontwikkeling van de Nederlandse Vineland Screener 0-6 jaar zijn de items van de eerste twee Amerikaanse screeners samengevoegd. Omdat een aantal items van beide versies overlapt, bestond de samengevoegde versie niet uit 120, maar uit 83 items.

Vervolgens zijn alle items zowel inhoudelijk als qua scoreverloop kritisch bekeken. Eén item ('zorgt zelf voor een schone neus') werd uit de Nederlandse Vineland Screener verwijderd, aangezien veel ouders opmerkten dat hun kind nooit verkouden was en het item dus niet kon worden beoordeeld. Een ander item ('anticipeert op het feit dat hij/zij opgepakt gaat worden door de ouder of verzorger') werd verwijderd omdat ouders veelal onvoldoende begrepen wat met het item werd bedoeld. Acht items werden verwijderd omdat (nagenoeg) alle kinderen uit de onderzoeksgroep de betreffende vaardigheid beheersten; één item werd verwijderd omdat geen van de kinderen de betreffende vaardigheid beheerste. Totaal werden op deze wijze elf items van de oorspronkelijke Amerikaanse screeners verwijderd. De uiteindelijke versie van de Vineland Screener 0-6 jaar bestaat derhalve uit 72 items.

De vragenlijst omvat 72 vragen over het adaptieve gedrag dat volgens onderzoek naar kinderen met en zonder beperkingen kenmerkend is voor de adaptieve ontwikkeling (Sparrow et al., 1994). Het instrument bestaat uit een totaalscore en vier domeinscores.

De totaalscore omvat alle 72 items. De domeinen omvatten vragen die specifiek verwijzen naar de vier gebieden van de adaptieve ontwikkeling. Het domein Communicatieve vaardigheden en het domein Sociale vaardigheden omvatten elk 19 items; het domein Dagelijkse vaardigheden bestaat uit 16 items, en het domein Motorische vaardigheden bevat 18 items. In het onderstaande overzicht zijn de kenmerken van de vier domeinen schematisch weergegeven.

Communicatieve vaardigheden	Sociale vaardigheden	Dagelijkse vaardigheden	Motorische vaardigheden
<b>Aantal items: 19</b>	<b>Aantal items: 19</b>	<b>Aantal items: 16</b>	<b>Aantal items: 18</b>
<b>Receptief:</b> begrijpen wat anderen duidelijk maken	<b>Interpersoonlijk:</b> de wijze van omgang met anderen, vriendschappen	<b>Persoonlijk:</b> bijvoorbeeld zelfverzorging en zindelijkheid	<b>Grof:</b> het gebruik van armen en benen, coördinatie
<b>Expressief:</b> bedoelingen aan anderen duidelijk maken	<b>Spel en vrije tijd:</b> vrije tijd zinvol besteden, (samen) spelen en delen	<b>Huishoudelijk:</b> bijvoorbeeld tafel dekken en opruimen	<b>Fijn:</b> het gebruik van handen en vingers om objecten te manipuleren
<b>Geschreven:</b> beginnende lees- en schrijfvaardigheden	<b>Sociale vaardigheden:</b> het adequaat opvolgen van sociale regels, normen en waarden	<b>Maatschappelijk:</b> bijvoorbeeld begrip van tijd en geld	

**Figuur 1** De domeinen van de Vineland Screener 0-6

### 2.3 Doel en doelgroep

De Vineland Screener 0-6 jaar is een gedragsbeoordelvragenlijst om te bepalen in hoeverre nul- tot zesjarige kinderen een adaptieve ontwikkeling doormaken die overeenkomt met die van zich normaal ontwikkelende leeftijdgenoten. Daarnaast kan het instrument worden gebruikt om de adaptieve ontwikkeling van mensen met beperkingen met een ontwikkelingsniveau beneden de zes jaar in kaart te brengen.

De screener is ontworpen om problemen in de ontwikkeling te signaleren en de noodzaak voor een uitgebreid onderzoek te onderbouwen. De screener bestaat uit een vragenlijst die door de primaire opvoeders wordt ingevuld. Deze lijst is genormeerd op de algemene Nederlandse populatie kinderen van 0 tot 6 jaar. Hierdoor kan het niveau van adaptief functioneren van een geteste persoon ten opzichte van deze leeftijdsgroep worden bepaald.

De gebruiksmogelijkheden van de Vineland Screener 0-6 zijn:

- screening van de ontwikkeling van jonge kinderen (tot en met zes jaar);
- screening ten behoeve van planning en organisatie. De screener is uitermate geschikt om de leeftijd van het adaptief functioneren van grotere groepen in kaart te brengen, bijvoorbeeld om beleidsbeslissingen te onderbouwen, zoals die rondom groepssamenstelling of financiering;
- screening ten behoeve van wetenschappelijk onderzoek; bijvoorbeeld follow-up van een behandeling of het opsporen van disharmonische ontwikkelingsprofielen bij specifieke syndromen en stoornissen;
- vaststellen van (mate van) beperking bij kinderen, jongeren en volwassenen met een verstandelijke beperking.

De Vineland Screener 0-6 jaar kan ook heel goed toegepast worden bij mensen met een verstandelijke beperking. Het begrip adaptief gedrag neemt in de definitie van handicap en verstandelijke beperking een sleutelpositie in (WHO, 1992; Luckasson et al., 2002; AAIDD, 2010). Omdat de Vineland Screener 0-6 jaar adaptief gedrag meet kan dit instrument een belangrijke rol vervullen bij het vaststellen van een beperking. Met behulp van dit instrument kan het niveau van adaptief functioneren van kinderen en personen met een ontwikkelingsachterstand in beeld worden gebracht.



Door dit adaptieve gedrag af te zetten tegen dat van de algemene populatie kan de mate van beperking worden bepaald. Dit is een belangrijke maat om de behoefte aan ondersteuning vast te stellen. Het instrument kan aldus een belangrijke rol spelen bij het vaststellen van ontwikkelingsbelemmeringen, beperkingen en hulpbehoeften. Door de normering op de normale populatie is het daarnaast mogelijk ontwikkelingsproblemen bij jonge kinderen vroegtijdig te signaleren. Door de indeling in deelgebieden van het adaptieve functioneren, kan gezien worden of er sprake is van een algemene ontwikkelingsvertraging, of van een vertraging op een specifiek gebied. Deze uitkomsten kunnen een doorverwijzing naar een centrum voor vroege diagnostiek ondersteunen. Als al bekend is dat er ontwikkelingsproblemen zijn, dan kan de ontwikkeling op de verschillende deelgebieden worden gevolgd door de afname bijvoorbeeld jaarlijks te herhalen.